

**ЗНАЧЕННЯ СПАДЩИНИ А. С. МАКАРЕНКА
ДЛЯ СВІТОВОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

УДК 37.091.4Макаренко:81'271

Г. В. Бугаєвська

**ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ
ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ
ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА**

Докорінні перетворення в усіх сферах життєдіяльності суспільства, подальший розвиток інформаційно-комунікаційних зв'язків зумовлюють підвищення вимог до фахівців різного профілю, які мають володіти доскональними професійними знаннями та вміннями, швидко реагувати на усі зміни професійного та суспільного життя, виявляти ініціативність, творчий підхід тощо. Відповідно актуалізується проблема функціональної грамотності усіх суб'єктів освітнього процесу.

У наш час неграмотність певною мірою асоціюється із соціальною девіацією, неповноцінністю. При чому йдеться, насамперед, про те, що грамотність на початку XXI ст. не асоціюється тільки із вмінням читати, писати, тобто освіта поступово втрачає функцію гаранта соціальної повноцінності та професійної компетентності. На жаль, збільшується кількість людей, які нездатні виконувати свої професійні або соціальні функції, незважаючи на отриману освіту, тобто функціонально неграмотних.

Різні аспекти формування функціональної грамотності учнівської та студентської молоді досліджуються у міждисциплінарному контексті філософського, соціологічного, культурологічного та психолого-педагогічного знання. Теоретико-методологічні засади дослідження функціональної грамотності особистості представлено у роботах таких науковців, як В. Гаврилюк, Б. Гершунський, В. Єрмоленко, С. Крупник, О. Лебедев, В. Мацкевич, А. Пермінова, Г. Сорокін, П. Фролова, А. Хуторський, С. Черноглазкін та ін.

Проблеми підготовки молоді до повноцінного виконання соціальних та професійних функцій у різних сферах життєдіяльності широко представлені у творчій педагогічній спадщині багатьох видатних педагогів минулого (Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Г. Кершенштейнер, Дж. Дьюї, С. Френе, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.). На особливу увагу заслуговують педагогічні ідеї видатного українського педагога XX ст. Антона Семеновича Макаренка.

Мета статті – визначити сутність педагогічних ідей А. С. Макаренка в контексті дослідження проблеми функціональної грамотності особистості.

Актуальність дослідження проблем функціональної грамотності пов'язана із зростанням невідповідності результатів як середньої, так й вищої освіти вимогам сучасного етапу соціокультурного розвитку суспільства. Рівень функціональної грамотності розглядається як міра оцінки якості життя суспільства (свого роду культурний стандарт) при зіставленні соціально-економічної ефективності різних країн.

Варто відзначити, що у реальному педагогічному процесі виявляються насамперед такі *недоліки* функціональної грамотності особистості, як невміння застосовувати знання і уміння на практиці, низький рівень писемної та мовленнєвої культури, пасивне читання (небажання дорослих і дітей читати), нездатність аргументувати і відстоювати власну позицію та ін.

У документах ЮНЕСКО функціональна грамотність розглядається як уміння людини грамотно, кваліфіковано функціонувати в усіх сферах людської діяльності: в суспільстві, в сім'ї, у взаємостосунках із людьми, на виробництві, у стосунках із природою. Більшість соціологів, педагогів та психологів другої половини ХХ ст. підкреслювали роль функціональної грамотності у справі забезпечення повноправної участі усіх громадян в соціально-політичному, економічному, культурному житті своєї країни та світу в цілому. У сучасних умовах функціональна грамотність розглядається як глобальна проблема стосовно усієї системи неперервної освіти.

Науковці, які досліджують різні аспекти функціональної грамотності/неграмотності особистості, наголошуються, що будь-які оцінки матеріальних та нематеріальних втрат внаслідок функціональної неграмотності занижені, оскільки «як само дане явище, так й численні його наслідки мають прихований характер» [1, с. 14].

Сьогодні випускник навчального закладу не завжди виявляється підготовленим до вимог, які висуваються професійним середовищем та соціальним оточенням. Набуті професійні та соціальні знання швидко застарівають, втрачають актуальність. Саме тому, Ж. Тощенко і вважає, що «функціональна неграмотність – свідчення та наслідок кризи освіти, точніше її нездатності реалізувати одну із своїх найважливіших функцій – навчити людину активній взаємодії із середовищем» [4, с. 320].

У педагогічній спадщині А. С. Макаренка не представлено поняття «функціональна грамотність», але його фундаментальні ідеї щодо навчання та виховання дітей та молоді дозволяють розглядати різні аспекти формування саме такої особистісної якості. Виховна система А. С. Макаренка – це не штучна, умоглядна побудова, а організація дитячого життя в її найбільш природних формах, підґрунтя для набуття досвіду життєдіяльності, постійного спільного інтересу, що породжує

відчутне зростання особистості, яка набуває міцних соціальних, комунікативних, професійно-орієнтованих знань, умінь та навичок, культуру взаємодії у соціумі. Саме така система надавала дітям морального досвіду, який визначає поведінку людини в житті. Сьогодні особливої актуальності набувають слова А. С. Макаренка: «Ми добре знаємо, наскільки веселіше та щасливіше живуть люди, які багато вміють робити, у яких все вдається та йде на лад, які не загубляться ні за яких обставин. І навпаки, завжди викликають нашу жалість ті люди, які перед кожною дрібницею стають у тупік» [3].

А. С. Макаренко особливу увагу звертав на розумну організацію виробничої праці у дитячих колективах як спосіб виховного впливу на дітей. Ще у 1922 р. він писав: «Російська трудова школа має абсолютно заново перебудуватися..., новий шлях – організація школи, де переважає не «праця-робота» (установка в основному на навчання праці), а «праця-турбота», що передбачає виховання основних якостей особистості на основі ефективності праці та її мотивації, соціально-моральних стосунків, які властиві тій чи іншій організації праці» [2, Т. 1, с. 33]. Таким чином, А. С. Макаренко розглядав значення праці у дитячому житті як екзистенційну категорію: «Трудова турбота – це не просто шлях до засобів існування, це ще й етика, це філософія нового світу» [2, Т. 5, с. 260].

Особливу увагу у практиці А. С. Макаренка приділялася вихованню культурних навичок саме у процесі навчання грамоті, залученню дітей до культури читання: «Дитина вступає в сферу книги і друкарського слова, іноді вступає неохоче, насилу долаючи ті технічні утруднення, які ставлять перед нею буква і сам процес читання. Не треба насилувати дітей у цій першій роботі з письменності, але не слід заохочувати і деякі лінощі, що виникають у боротьбі з труднощами. Книги треба придбавати найдоступніші, надруковані великим шрифтом, з великою кількістю ілюстрацій. Якщо навіть дитина ще не може прочитати їх, то вони, в усякому разі, збуджують у неї інтерес до читання і бажання здолати труднощі грамоти» [2, Т. 4, с. 112]. А. С. Макаренко прагнув зробити читання обов'язковою частиною життя кожного вихованця, наголошуючи, що людина, яка залучається до читання «це людина, яка у книзі шукає мудрість, знання, ідею». Його хвилювало, «що вихованець читає, чи читає газети, журнали, книги, отримує їх сам у бібліотеці або читає випадкові книги, чи цікавиться певними темами, або читає усе без розбору».

Актуальність педагогічних ідей А. С. Макаренка в аспекті дослідження саме функціональної грамотності особистості пов'язана із дискусіями у науково-педагогічному середовищі початку ХХ ст. щодо співвідношення «школи навчання» та «школи життя» як контекстів для реалізації завдань навчально-виховного процесу у загальноосвітній школі. Так, традиції «школи навчання» орієнтують на цілеспрямований та систематичний процес передачі знань, умінь та навичок та оволодіння

ними учнівською молоддю. Ідеологія «школи життя» пов'язана із необхідністю трансляції та оволодіння способами діяльності, способами поведінки на основі відповідних культурних традицій та цінностей. Важливою слід визнати позицію А. С. Макаренка про те, що „загальний напрямок виховання має скеровуватися найближчими реальними цілями, досягнення яких прямо необхідно для нашої країни. Це цілі: дисциплінованість, працездатність, чесність, політична свідомість. Необхідно прийняти героїчні міри, щоб задовольнитися цим мінімумом” [2, Т. 1, С. 40 – 44].

По суті підхід А. С. Макаренка до цілей та завдань загальноосвітньої підготовки учнівської молоді можна розглядати у вимірі компетентнісного підходу як сучасного методологічного орієнтиру організації усього процесу навчання та виховання дітей та учнівської молоді.

Таким чином, аналіз педагогічних ідей А. С. Макаренка в контексті дослідження проблем функціональної грамотності особистості доводить, що функціональна грамотна людина – це людина, яка орієнтується у світі та діє відповідно із суспільними цінностями, очікуваннями та інтересами, вміє співвідносити свої дії із діями інших людей, розуміє умови власних дій відповідно із завданнями, які висуває суспільство, свідомо діє у межах соціокультурних норм, здатна бути самостійною у ситуаціях вибору та прийняття рішень, вміє відповідати за свої рішення, здатна нести відповідальність за себе та інших людей, здатна адаптуватися у соціумі та активно впливати на нього.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із вивченням історико-педагогічного контексту проблеми соціокультурної адаптації дітей та учнівської молоді, форм та методів залучення до культури читання.

Список використаної літератури

- 1. Гаврилюк В. В.** Функциональная неграмотность в условиях перехода к информационному обществу / В. В. Гаврилюк, Г. Г. Сорокин, Ш. Ф. Фарахутдинов. – Тюмень: ТюмГНГУ, 2009. – 244 с.
- 2. Макаренко А. С.** Педагогические сочинения: В 8 т. АПН СССР; редкол.: М. И. Кондаков, В. М. Коротов, С. В. Михалков, В. С. Хелемендик. – М.: Педагогика, 1983 – 1986.
- 3. Макаренко А. С.** О воспитании: сб. / сост. и авт. вступит. статьи В. С. Хелемендик. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.
- 4. Тощенко Ж. Т.** Парадоксальный человек / Ж. Т. Тощенко. – М.: Гардарики, 2001. – 398 с.

Бугаєвська Г. В. Проблеми функціональної грамотності особистості у контексті педагогічних ідей А. С. Макаренка

У статті розкрито основні напрямки дослідження проблем функціональної грамотності дітей та учнівської молоді в контексті

педагогічних ідей видатного українського педагога ХХ ст. А. С. Макаренка. Охарактеризовано уявлення А. С. Макаренка про цілі виховання дітей у зв'язку з різними аспектами їхньої підготовки до життя, залучення до культури читання, розвитку усіх форм грамотності у контексті забезпечення неперервності освіти.

Ключові слова: функціональна грамотність особистості, педагогічні ідеї А. Макаренка, неперервна освіта, культура читання.

Бугаєвская А. В. Проблемы функциональной грамотности личности в контексте педагогических идей А. С. Макаренко

В статье раскрыты основные направления исследования проблем функциональной грамотности детей и учащейся молодежи в контексте педагогических идей выдающего украинского педагога ХХ века А. С. Макаренко. Охарактеризованы представления А. С. Макаренко о целях воспитания детей в связи различными аспектами их подготовки к жизни, приобщения к культуре чтения, развитию всех форм грамотности в контексте обеспечения непрерывности образования.

Ключевые слова: функциональная грамотность личности, педагогические идеи А. С. Макаренко, непрерывное образование, культура чтения.

Bugaevskaya A. V. Problems of Functional Literacy of Personality in the Context of A. S. Makarenko's Educational Ideas

The basic research directions of functional literacy problems of children and students in the context of the outstanding Ukrainian teacher A. S. Makarenko were examined. The basic approaches to determination of the essence of functional literacy, forms and methods of its formation in a modern educational area were outlined. A.S. Makarenko's ideas about the aims of upbringing in a connection with different aspects of children's preparation for life, a reasonable arrangement of child labour were characterized. Special attention is paid to A. S. Makarenko's educational ideas about importance of reading in the formation of literate and intelligent personality, the importance of family in familiarization with reading, development of different forms of literacy. The meaning of A. S. Makarenko's educational ideas in the realization of contemporary lifelong education goals, the formation of all-purpose methods of activity are discovered.

Key words: personal functional literacy, A. S. Makarenko's educational ideas, lifelong education, reading standards.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Лобода С. М.